

DESVOLTAREA ARTILORU SI A SCIENTIE- LORU LA VECHII ROMANI.

(Dupa m. m. a.)

Romanii invetiara artile si scientiele mai alesu dela Greci; inca pre tempulu belului al'doilea punicu, Marcellu aduse din Siracusa, in Roma, o multime din opere artistice; asemene Mummiu surupatoriulu Corinthului tramise de acolo o multime de tipuri de pétra si metalle. Romanii sciura pretiui momentositatea acestoru monumente. Pre tempurile lui Sulla, operele de arta ale maestriloru greci, se considerau ca tesaurii cei mai pretiosi, si Verres impilatoriulu Siciliei, pre care Cicerone lu acusa, umbla dupa ele, intocma ca dupa petrii scumpe. Prin locotenentii romani de prin provincii, parte castigara ori cumparara, parte prin storcere cu puterea, s'oru fi adusu in Rom'a mai multe opere artistice. Romanii nece odatá nu fura artisti proprii; in tempurele bune ale Republicei Patricii si Plebei se ocupau mai alesu cu trebile statului si cesti din urma candu nu erau retienuti de interesului statului, erau mai intenti spre grig'a si economi'a domestica, decatu ca se se pota familiarisá cu vreo arta. Patricii romani venindu in posesiunea tesauriloru din Asi'a, si inavutien- duse, parasira modulu vietiei celu simplu si rigo- rosu al' strabuniloru sei; capetara totu deodata gustu spre artile grecesci si-si insusira multe pro- ducte din art'a loru. Asia se ivira o multime de amici si cunoscutori de arti. Mare iniurintia a deprinsu cultur'a Greciloru asupra presiei romane, carea in tempurele lui Augustu ajunse la celu mai inaltu gradu alu perfectiunei. Suptu elu scrise P. Virgiliu Marone Eneidele cele pline de maestria, urmandu mustra greceasca; — acele areta unu

gustu excellente, si suntu pline de frumsetia; to- tusi din acele se pote vedé, ca elu fú unu omu al' Cesariului (imperatului Augustu) caci dupa opini'a lui, Enea, urditoriulu poporului románu, fú unu strabunu al' lui Cesare, carele intemeiése adou'a ora Roma, missiunea lui Enea in Itali'a fú diesca, cum elu insusi e finlu unei Dieitati m., prin urmare chiamarea lui Cesare inca debe se apara cá diesca, fienduca prin deducerea dela Enea e de origine diesca. Cantecele lui Virgiliu despre agricultura revoca in mente viatia populare a Italiei celei vechi libere, candu se ocupá si cetatianulu, era nu numai sclavulu cu lucrarea pamentului. Imita- ti'a grecesca se vedesce cu destingere la toti poetii erotici: Catullu, Tibullu si Propertiu, dintre cari celu de antain cá contemporanu lui Cesare, e contra lui. Pre acestia i intrecú Ovidiu Naso din Sulmo in tiera Peligniloru carele dupace prin can- tecele sale descoperi, spre scandalulu publicu, relele domnitorie in familia imperatesca de pre atunci, de Augustu fú esilatu in Tomi lenga marea neagra; indaru se rngá elu de acolo de grati'a Cesariului; debui a muri acolo. Din contra respecta multu Augustu pre Q. Horatiu Flaccu din Venusia, aca- ruitata, fú fiului unui libertinu; elu cá si Virgiliu, erá unu protegatu si amicu alui Mecena. Intre poeti romani, lui Horatiu i se cuvine laurea; fa- cundu in odele sale escursiuni la campii de flori ai Greciloru, se reintorce de acolo incarcatu de pradi. si candu aventanduse pre arpile geniului, in poe- si'a sa atenge romanismulu celu vechiu, vedesce o anima de romanu in intielesulu celu adeveratu a cuventului. Epistolile si satirile lui originarie nu mai au parechia; ele dau o deslucire despre viati'a sociale a Romaniloru de pre atunci, si desvolta o Filosofia. carea pentru unu romanu cultivatu erá unica possibile, déca volia a nu fi nemicitu prin

puterea Cesariului. In tragoedia nu facura nece unu pasiu Romanii, deorace vechimea loru nu e asia incurcata in mituri, cá a Greciloru; insusi si primii Regi Romulu si Numa veneau inainte cá caractere politice, cá barbati mari de statu. Mai placuta le erá Comedi'a; comediile lui Plautu suntu plene de istetime, si caracterele loru areta ca suntu luate din viati'a romana. Comediile lui Terentiu Afer suntu mai mare parte dupa mustr'a grecesca; ele aveau de scopu a forma gustulu lumii cultivate dupa greci si pentru aceea nu erau de totu placute publiculu romanu.

Oratori avura Romanii in multime; si la unu poporn cu constitutiune republicana cum puteau se lipseasca? Dar' cei mai multi fura initiati cu cultura grecesca. Istoricii ce e dreptu neau lasatu cuventari rostite de beliduci renumiti, de Tribuni populari si barbati de statu; inse aceste suntu numai probe insusi ale istoriculu elocvente. Numai Originalele lui Cicerone, intru adeveru, celu mai mare oratoriu, au pretutu ajunge pan' la noi; inse nu se pote negá cumca nece acesta n'a fostu initiatu in cultur'a grecesca. Cuventarile lui Hortensiu, Antoniu, si anumitu ale lui Cesare fura cunoscute mai numai contemporaniloru si inca pre tempulu lui Quintilianu.

Dintre opurile istorice ale Romaniloru multe au peritu cu injuri'a temporiloru. S'au pastratu pana la noi comentarele lui Cesare, si ale coetanulu seu Sallustiu, s'a pastratu istori'a conjuratiunei catilinariae si a belului jugartinu, din contra istori'a lui romana a peritu; ni s'a pastratu mai incolo: iconele vietiei beliduciloru celoru renumiti de Corneliu Nepote. Durerosa e perderea multoru decade din opulu istoricu alu lui Titu Liviu Patavianu, intru adeveru debe se admiramu vivacitatea, cu care acesta oglindeaza pre barbati romani si faptele acelora; pre lenga aceea da proba de o diligentia si invetiatura adunca.

Dupa ce suptu Flavii (Vespasianu, Titu) si imperatorii adoptivi se mai redicase inca odata puterea imperiulu romanu, si se rostabilise pacea interna: literatur'a romana incepú a resuflá din nou, ea se estense acumu pre unu campu mai largu; deveni mai universale; de ora ce Romanii acum din candu in candu se ocupau mai pucinu cu politic'a. Intre istoricii de pre acestu tempu esce-

leaze Corneliu Tacitu, generele lui I. Agricola, caruia in descrierea vietiei i-lasa unu monumentu ne uitabilu. Déca diutre opurile lui principali din Annale si istorii, n'ar fi peritu o mare parte, amu avea astadi o icona deplena despre intregu tempulu terrorismulu dela Tiberiu pana la Vespasianu 14—69. Cu seriozitate melancholica, inse cu petrundera libera pasiesce in descrierea acestui tempu de putregiune si stricare; dechiara pentru ce Romanii fura nevoiti a se multumi cu domni'a lui Augustu si despotismulu lui Tiberiu; dara nu exprima, ca acésta fú o urmare a stricarei morale, carea causéza ruinare la oricare poporu, si pre Romani i-facú necapaci de a mai puté sustiené constitutiunea republicana; cu atatu mai pucinu recunosce chiamarea lui Cesare seu Octavianu, carea se le dee loru dreptu a surupá republic'a si a intemelia pre ruinele ei Monarchi'a militaria.

Afora de Tacitu, mai debuimu a numi pre istoriculu Svetoniu si satyriculu Iuvenale. Svetoniu descrie istori'a vietiei celoru de antaiu 12 Cesari; fiendu in posesiunea Archivulu imperatescu, suptu Adrianu, comunica nescari notitii, care dau deslucire despre caracterulu Cesariloru, si inlemnurile lucrarei loru. Dupa opini'a lui Svetoniu, Rom'a dela Tiberiu pana la Vespasianu sa asemena cu o cetate, in carea o pestilentia infioratoria consuma viet'a poporulu. Iuvenale in satirile sale inca nu lipsece a remustrá starea morale a poporulu romanu. Elu desface velulu, cu care e acoperitu vitiulu si lu vedesce in tota goletatea uritiunei sale. Adrianu tu esila in Egiptu; din cauza ca nu putea suferi, ca elu in satirile sale, casa Cesariloru o descrie ca un'a fontana a reutatiloru; si pre Grecii cei atatu de favoriti din partea lui Adrianu, i asemenáse cu o planta parasita, carea rode la arborele vietiei poporulu romanu.

Mare activitate desvoltara Romanii pre campulu Iurisprudentiei si alu Filosofiei, mai alesu in perioadele mai tardie. Studiulu Filosofiei ocupa fare pre tenerime; in Rom'a, Alesandri'a, Atena si in cetatiile cele mari provinciali erau mai multe cathedre filosofice.

I. Russu.

ROMÂNII DIN MACEDONIEA.

порекалци

Къдо - Влахи ши Цигарѣ,

(Джкелере.)

Ам къзат съ афлз дакъ аз врези къптев, врео валадъ, каре съ се рапоарте ла исторѣ лор, дар нз ам афлаг; къчи прекъм цѣам спъс, тоате къптечеле лор съптъ градъсе дѣм гречеште. Поате дъсз съ се фѣ пѣстрат чева пела чеѣ че локъескъ дѣ фъндътъреле шъндѣлор.

Нъндѣле ла ачешти Ромъни се факъ маѣ ка челе че цѣам дескрие ворвѣнд де Ромъни дѣм Вѣтолиеа. Дѣм аѣнѣл нъндѣл, рѣделе цѣперелѣ се дѣкъ ла сокръ, ши маѣ черъ къте чева съ се адоаѣе ла кестре. Аколо, ори че фатъ, ла връста де 15 саз 18 ани, нз поате съ се арете дѣнаптеа върваѣлор; ѣар кънд винъ оаменѣ ла о касъ, не фете ле аскъндъ прѣм дѣлапъри*).

Цѣ ам аѣтърат тот о датъ о статистѣкъ, дескре сателе локъите де Ромъни, прекъм ши зп десен дескре костѣмъла оаменѣлор ши аѣ фетеѣлор.

*) Дѣлапъ дѣсметъкъ гардерова де цѣнътз хане.

Аѣзм съдѣ маѣ зѣк ши аѣтеле. Тревъие съ штѣи, къ тоѣ ачешти Ромъни аз маѣ сѣмпатѣи пептръ Ръши, дѣм прѣчѣл къ се афлз съв ѣнфлзента пропагандѣ гречешти. Гречѣи аз трѣмѣе оаменѣ съ ле факъ скоѣи гречешти, къ ванѣи шъпѣстѣрилор дѣкѣпате дѣм прѣчѣпате саз къар къ аѣ ачестор локъиторѣ, шѣѣи пропагандѣ съптъ попи ши шѣ трополѣциѣ гречѣ.

Ворвѣнд одаѣ къ зп Ромън дѣм ачесте локъѣри ши мѣстрѣндъла къ ши-аз перѣзт наѣоналѣтата, ми аз рѣспънс: „Грешала есте а Ромънѣлор дѣм Прѣчѣпате каре, маѣ лѣминѣдѣ декът поѣ, ар фѣ тревъит съ не трѣмеатъ попи ши професорѣ съ не дѣведе. Дар воѣ нз аѣи фѣкът ачѣаста ши Гречѣи аз профѣгат, ка съ не скѣмъе наѣоналѣтата.“

Аѣторъла ачестѣи скѣрисорѣ цѣздекъ не Ромъни къ пепъртѣнѣре. Дар тревъие съ лѣзм, къ дѣм мѣжлокъла Гречѣлор, Бѣлгарѣлор, ши Алѣбанѣлор къ карѣи трѣѣескъ, фъръ къпѣтенѣи ѣнтелиѣенѣдѣ, каре съѣи дѣведеѣ а форма четъѣенѣи вънѣи ши а рѣшъне Ромъни, ера песте пѣтѣндъ съ фѣе аѣтѣелѣз. Мѣлѣдъшѣи къ нз съптъ дѣкъ ши маѣ рѣъ.

СТАТИСТИКЪ

de Numirile ши Populaѣiile catelor ши poliѣiilor локъите де Ромъни

дѣм Епѣр, Маѣедонѣа, Тесалѣа, ши вреокѣтѣва локъѣри дѣм Алѣбанѣа ши Боснѣа

1^о Полиѣле. Попълаѣѣе. Провѣнѣѣе, Професѣе.

Нъмеле лор. Нъмеръла каселор. дѣм каре локъескъ ши месерѣа лор.

Обсерѣаѣи партѣкъларе.

Кръшова	— 1500 —	Маѣедонѣа	— Негъдѣиторѣ	— Аз капиталъри де мѣжлок ши фреквентъ
Перлепе	— 500 —	„	— Пѣлгарѣ	— ѣарпароачеле Езропѣи.
Велѣса	— 1500 —	„	— Негъдѣиторѣ	— Цѣзмътате Ромъни ши цѣзмътате
Воскополѣ	— 800 —	„	— Пѣсторѣ	— Бѣлгарѣ.
Окрѣда	— 700 —	Алѣбанѣа	— Негъдѣиторѣ	— Де маѣ мѣлте наѣѣи, авънд деосевѣте месерѣи.
ѣанковѣѣа	— 400 —	Маѣедонѣа	— Пѣсторѣ	— Nomazi, винъ дѣм Тесалѣа дѣм тоатъ вара.
Говѣш	— 300 —	„	— Негъдѣиторѣ	— Дестъла де вогаѣи.
Маловѣста	— 500 —	„	— Негъдѣиторѣ	— Дестъла де вогаѣи.
Сараѣова	— 500 —	Боснѣа	— Негъдѣиторѣ	— Дестъла де вогаѣи.
Пешгѣра	— 300 —	„	— Артистѣ	— „
Монастѣр	— 700 —	Маѣедонѣа	— Негъдѣиторѣ	ши Мешгѣри ѣкъвѣци.
Пазарѣѣѣ	— 700 —	„	— Негъдѣиторѣ	— ши Мешгѣри ѣкъвѣци.
Медово	— 300 —	Епѣр	— Негъдѣиторѣ	— Аз касе де пѣатръ ши фреквентъ.
Каларѣѣѣ	— 800 —	„	— Негъдѣиторѣ	— ѣарпароачеле Езропѣи.
Сатарѣна	— 800 —	„	— Пѣсторѣ	— Nomazi, мергъ ла Ларѣса песте ѣарпъ.
Аграмостѣе	— 1000 —	Тесалѣа	— Негъдѣиторѣ	— Аз ши аѣте месерѣи, де каре ле прак-
Лѣватѣа	— 400 —	„	— Негъдѣиторѣ	— тсаъ дестъла де винѣ.
Блаѣе	— 500 —	Маѣедонѣа	— Негъдѣиторѣ	— ши Пѣсторѣ nomazi.

Політіе. Поплацие, Провінціе. Професіе. Овсервації партіицларе.

Нѣтеле лор. Нѣтерѣя населор. Дн каре локѣскѣ ші месеріе лор,

2° Сателе,

Макарова	— 200 —	Macedonia	—	Негѣдѣторі	—	Кѣ аѣре de тѣжлок.
Тарнова	— 200 —	"	—	Пѣсторі	—	ші лѣдѣні негѣдѣторі че факѣ комерѣ дн стрѣлѣтате.
Нікополи	— 100 —	"	—	Плзгарі	—	Се окѣпѣ ші кѣ комерѣцѣл.
Рокотіна	— 20 —	"	—	Кѣрѣзнарі	—	Се окѣпѣ ші кѣ агрѣкѣлѣтѣра.
Калкан-дѣре	— 20 —	Bosnia	—	Пѣсторі	—	Notazi
Сѣракѣ	— 250 —	Epir	—	Негѣдѣторі	—	фѣкѣнд комерѣц кѣ Еѣропа.
Автеља	— 200 —	"	—	Пѣсторі	—	Notazi петрекѣнд іарна ла Ларіса.
Піріволі	— 240 —	"	—	Пѣсторі	—	idem idem
Хѣрка	— 40 —	"	—	Пѣсторі	—	лѣдѣні негѣдѣторі.
Ніша	— 200 —	Macedonia	—	Негѣдѣторі	—	окѣпѣндѣсе ші кѣ агрѣкѣлѣтѣра,
Гравова	— 100 —	"	—	Негѣдѣторі	—	авѣнд мѣлѣ ші алте месеріі.
Трестенік	— 30 —	"	—	Кѣрѣзнарі	—	окѣпѣндѣсе ші кѣ алте месеріі,

Тоате аѣесте локалітѣдѣ сѣнт локѣте нѣтаі de Ромѣні, авѣнд пінтре еі фоарте лѣдѣні стрѣлѣ; сѣлѣ дѣкѣ о мѣлѣде de сате ші політіоаре каре, фѣнд локѣте de Ромѣні кѣ о маре мажорітате de алте націоане стрѣне, нѣ с'аз дѣсемнат аічі. Авторѣя аѣестеі скіері проміте а не тріміте дн кѣнд о дескріпціе статістѣк деспре Ромѣніі дн Албаніе.

(Р. Літерарѣ.)

С К Л А В А.

Дн нѣгрѣ поапте фѣрѣ de стеле,
Сѣнт осѣндѣтѣ на сѣ трѣіескѣ
Ші деспѣрѣдѣтѣ de а ле теле
Дѣлчі соріоаре че ле іѣвекѣ.

Етернѣ і кліма посоторѣтѣ,
Не аѣесте дертѣрѣ інде-ам аііѣнѣсѣ,
О віеатѣ склавѣ непорочітѣ,
De греле ландѣрѣ кѣшплітѣ стрѣнѣсѣ

Аіче окіѣлѣ нѣ дѣтѣлѣпеште
В'о віорікѣ с'аз алте флорі.
Фнде нѣі соаре флорееа нѣ креште;
Кѣчї еі нѣі плаче черѣлѣ кѣ порі.

De-ателе граціі дѣкѣлѣтѣоаре
Фѣрѣ de тѣлѣ м'аз деспоіетѣ
Ші асѣлѣзі фѣрѣнтеамі німікѣ нѣ арѣ
Че поесіеі ар да сѣлѣтѣ.

Кѣтѣкѣ одатѣ ші еѣ фѣрѣтоасѣ
Ерат, преа віне шіціі воі сѣрорі;

Шіціі воі не атѣлѣеа кѣндѣ воі воіоасѣ
Дѣндѣм дн хорѣ ла серѣтѣторі.

Апѣсѣторіѣ'мі врѣтаѣ а пѣне
Ші не воі геараі крѣде дѣ фіерѣ.
Ші не воі врѣтаѣ а вѣ сѣлѣне
Ісѣлѣ траіѣ жалнікѣ, трѣстѣ ші тісерѣ.

Дар дѣсѣ черіѣлѣлѣ пліѣ de 'ндѣраре
De-аѣеаста соарте в'аз мѣлѣтѣлѣтѣ
Ші еѣ пріп негѣрѣі дн депѣртаре
Вѣд кѣ кѣлѣне в'аз прѣгѣтѣтѣ;

Кѣлѣнѣі de роѣе de іасоміе
Пріп мѣне вѣравѣ сѣ дѣплетескѣ,
Не-алѣ вострѣ крештѣтѣ сѣ ле денѣіе
Ліѣере, мѣндѣре сѣ фіці дорескѣ . .

Кѣндѣ воі воіоасѣ ші 'н ліѣертате
Вѣдѣ фі не лѣте, еѣ че воіѣ фі?
De грѣа склѣвіе фѣрѣ дрептате
Не патѣлѣ мѣрѣціі гата-а мѣрї!

Iamii.

G. T.